

ATATÜRK'E DAİR BAZI BELGELER

Prof. Dr. MÜNİR AKTEPE

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 yılında Samsun'a ayak bastığı esnada, Osmanlı İmparatorluğu fiilen çökmüş bulunuyordu. Birinci Cihan - Savaşı sonunda imza edilen 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi uyarınca, Çanakkale ve İstanbul boğazları ile sair limanlarımız üzerinden Türk egemenliği kalkıyor; kara ve deniz kuvvetleri yok ediliyor; memleketin limanları, tünelleri, demiryolları ve tabii servetleri yabancılara bırakılıyor; Trablus ve Bingazi'deki subaylar ile Yemen, Hicaz, Suriye ve Irak gibi mahallerde bulunan Türk birlikleri derhal yerlerini terkedecek hâle getiriliyordu¹. Hattâ daha ileri gidilerek, mütareke hükümlerine riayete lüzum görmeden, birer vesile ile Fransızlar Adana havalisini, İngilizler Gaziantep, Urfa ve Maraş'ı, İtalyanlar da Konya ile Antalya'yı askerî işgalleri altına almışlardı. İtilâf devletlerinin donanmaları ise, İstanbul limanına girmişti. Nihayet İngiliz, Fransız, İtalyan ve Japon devletlerinin başvekillerinden kurulu bir "Yüksek Meclis" 14 Mayıs 1919 yılında, Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarına müsaade etti; bir gün sonra da, İzmir Limanı İtilâf devletlerinin harp gemileri ile doldu, Yunanlılar karaya çıkarıldı².

Bunların dışında, memleketin yerli, fakat müslüman olmayan bazı unsurları da, gizli emellerinin hakikat hale gelmesi için bu fırsattan istifadeye çalışıyorlardı. Bu itibarla, III. Ordu müfettişliği ile Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'nın yapacağı iş çok önemli bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın yeni bir görevle Anadolu'ya gönderilmesine sebep bir bakıma yine İtilâf devletleri olmuştu. Çünkü İstanbul'da bulunan İtilâf kuvvetleri komutanlığı, bir gün Sadarete müracaatla, Samsun ve havalisinde bulunan Rum köylerine, Türklerin tecavüz etmekte olduklarından bahsederek, asayişini koru-

¹ Bu anlaşma ile ilgili görüşmeler ve 25 maddelik tam metin için bak, Âlî Türkgeldi, *Mondros (Moudros) ve Mudanya mütarekelerinin tarihi*, Ankara 1948.

² Gotthard Jaeschke, *Türk İnkılabı tarihi kronolojisi (1918 - 1923)*, Niyazi Recep Aksu tercümesi, İstanbul 1939, s. 24/25; *Atatürk mad. İslâm Ansiklopedisi*, C. I, s. 733; *Tarih IV.*, İstanbul 1931, s. 28.

yamadıkları takdirde, Samsun ve havâlisini işgal edeceklerini bildirmişlerdi. Esasen bir kısım İngiliz kuvvetleri bu esnada Samsun'da bulunuyordu. Bu durum karşısında, devrin sadrîâzamı Damad Ferid Paşa, dahiliye nazırı Mehmed Ali Bey'i çağırıp, bu derde bir çare bulmasını istedi. Mehmed Ali Bey ise, bu işin Bâbüâlî kanalı ile hallo-lunamayacağını, ancak tecrübeli bir askerın gönderilmesiyle mes'elenin düzeltilebileceğini söyledi. Bu arada Mustafa Kemal Paşa'yı tavsiye etti. Ferid Paşa müteakiben harbiye nazırı Mehmed Şakir Paşa ile görüştü ve onun ile de, Mustafa Kemal Paşa üzerinde fikir birliğine varıldı. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın, III. Ordu müfettişliğine tayini iradesini devrin padişahı Vahidüddin (Mehmed VI.)den aldı. Bu görev, Mehmed Şakir Paşa tarafından, Mustafa Kemal Paşa'ya tebliğ olundu. Ancak yeni vazife dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'ya verilen salâhiyet, o esnada Genel kurmay ikinci başkanı bulunan ve Mustafa Kemal Paşa ile iş birliği yapan Kâzım Paşa (İnanç) tarafından bilâhare bazı maddeler ilâvesiyle esaslı şekilde genişletilmişti. Buna nazaran Mustafa Kemal Paşa :

1 — Samsun'dan itibâren, bütün doğu illerindeki kuvvetlerin, yani III. ve XV. kolorduların kumandanı olacak.

2 — Bu kuvvetlerin bulunduğu şehir ve kasabalardaki, yani Trabzon, Erzurum, Sivas, Van, Erzincan ve Samsun gibi illerdeki vali ve diğer mülkî âmirilere doğrudan doğruya emir verebilecek.

3 — Bu bölgeler ile her hangi bir şekilde temasda bulunacak, meselâ Diyarbakır, Bitlis, Elâzığ, Ankara ve Kastamonu gibi mahallerdeki askerî ve idarî makamlara icabında iş'arlarda (bildirilerde) bulunabilecek.

4 — Karadeniz bölgesinde kurulmakta olan şûrâlar meselesi ile de, uğraşacak ve nihayet bu hususlarda harbiye nazaretine bilgi verecekti.

Usûlü dâiresinde sadrîâzam Ferid Paşa'yı konağında ve Vahidüddin (Mehmed VI.)'i, sarayında ziyaret ederek, onlara veda eden Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıktığı zaman, üzerinde, harbiye nazırı Mehmed Şakir Paşa'nın da, imzalamaktan çekinip, sadece mühürlemekle iktifa ettiği, bu nevi salâhiyetleri havi bir talimatname bulunuyordu. Bu talimatname aynı zamanda o esnadaki hükümet tarafından, 18 Mayıs 1919 tarihinde onaylanmıştı. Fakat bunlara rağmen, sadrîâzam Ferid Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da yapacağı işlerden endişe duyuyordu. Bu sebeple,

ona karşı şüpheli nazarlarla bakıyordu. Hattâ bu vedâ ziyareti sırasında bir sorusunu, Cevad Paşa, lâf kalabalığına getirmek suretiyle geçiştirmişti. Genel kurmay başkanı Cevad Paşa (Çobanlı) dahi, bu hususdaki düşüncelerini bizzat paşaya sorarak, fikirlerini öğrendikten sonra, ona muvaffakiyetler temenni etmişti. Mustafa Kemal Paşa'yı, şehzadeligi zamanından, Almanya gezisiyle çok yakından tanıyan padişah ise, "Paşa, Paşa, şimdiye kadar devlete bir çok hizmetler ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba (tarihe) girmiştir. Bunları unutma. Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa Devleti sen kurtarabilirsin." diye, onu Samsun'a uğurlamıştı. Şevket Süreyya Aydemir'e nazaran, Vahidüddin'in, bu konuşmasıyla hangi mes'eleyi kasdetmiş olduğu hususu henüz anlaşılmiş değildir³.

Bu konuşmaların mahiyeti her ne şekilde olursa olsun, bizce Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı, millî bir mücadeleye başlama azmi ve arzusu içinde olmuştur. Bu sebeple Samsun'da kaldığı beş altı gün içinde, evvelâ yanında bulunan arkadaşlarından, III. Kolordu kumandanı albay Re'fet Bey (General Re'fet Bele)'i Samsun'a (Canik sancağı'na) mutasarrıf tayin etti. Bilâhare Erzurum'da bulunan XV. Kolordu kumandanı Kâzım Karabekir ve Ankara'da bulunan XX. Kolordu kumandanı Ali Fuad (Cebesoy) paşalara telgraf çekerek, Samsun'a geldiğini ve kendisiyle irtibat kurmalarını istedi. Aynı zamanda Edirne'de bulunan, I. Kolordu kumandanı Cafer Tayyar Bey ile Konya'daki II. Ordu müfettişi Mersinli Cemal Paşa'ya dahi durumu telgraflarla haber verdi. Nihayet Batı Anadolu'da, Yunanlılara karşı silâhla ilk direnmenin başladığı gün, yani 25 Mayıs 1919 da, Samsun'dan ayrılarak Havza'ya geldi. Halk ile ilk temaslarını, bu yol üzerinde bulunan Kavak bucağında yaptı. Havza'da ise, halk ile olan münasebetler biraz daha çoğaldı. Senelerden beri devam eden muharebeler dolayısıyla, mücadeleden usanan insanları ilk defa yeni bir direnmeye teşvik burada başladı. Mustafa Kemal Paşa, kendisine verilen resmî görevi bir tarafa bırakmış, esas da'vayı artık ele almış bulunuyordu. Bunu da başarabilmesi için her şeyden önce halkı kazanması, onları bir kurtuluş savaşına hazırlaması icabediyordu. Muhakkak ki başladığı iş çok güçlü; onun

³ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927, s. 7; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam, Mustafa Kemal (1881 - 1919)*, İstanbul 1965, C. I, s. 305/6 ve 398/410; G. Jaeschke, *Aynı eser*, s. 39; *Atatürk mad. İslâm Ansiklop.*, s. 733.

muvaffak olacağına, kendi karargâhı arasında bulunanlar dahi şüphe ile bakmaktaydılar⁴. Buna rağmen Mustafa Kemal Paşa, halkın millî hislerine hitab etmesini gayet güzel bildi ve İzmir - Manisa - Aydın'da Yunanlıların yaptığı mezalimi esas tutarak, Anadolu'nun her tarafında mitingler tertip edilmesi için, 28/29 Mayıs 1919 da ilk genelgesini yayınladı⁵. Bu genelgede, aynı zamanda Bâbüâlî'ye ve büyük devletlerin İstanbul'da bulunan temsilcilerine protesto telgrafları çekilmesi de isteniyordu. Mustafa Kemal Paşa, artık İstanbul hükûmetinin ve bu hükûmeti himayesi altında bulunduran itilâf kuvvetlerinin karşısına siyasî bir varlık olarak resmen ve fiilen çıkmıştı. Nitekim bu hâdiseye karşı derhal şu mukabil harekette bulunuldu. Harbiye nazırı Şevket Paşa 31 Mayıs 1335 (1919) tarihli telgrafında aynen şöyle diyordu :

“İngiltere fevkalâde komiserliğinden Bâbüâlî'ye tebliğ olunup, Harbiye nazaretine tevdi' olunan nota sureti aynen bervech-i zirdir:

Bu güne kadar gelen raporlardan III. Kolordu mıntikasında şakavet-i âdiyeden başka bir şey olmadığı ma'lûm olmakla beraber, son notada beyan olunan ahval hakkında, tahkikat-ı mahsusa bi'l-icrâ neticesinin sür'at-i iş'arını rica ederim. 31 Mayıs 1335.

S u r e t

1 — Sivas'daki hâl ve mevki'-i hâzıra ve şehri mezkûrda ve yahut bu şehrin kurbünde azîm miktarda tecemmu etmekte bulunan Ermeni mültecilerinin selâmetine mütedair ahiren oldukça dâî-i endişe havadis almış olduğumu zât-ı sâmi-i fahîmânelerine bildirmekle kesb-i fahr ederim.

2 — Binaenaleyh askerî kumandanının daire-i memuriyeti dahilinde bulunan Ermenilerin hüsn-i muhafaza ile himyaeleri için bilcümle tedabir-i mümkinе ittihaz etmesini âmir ve bir gûna kıtâl veyahut sû-i muamele vuku'a geldiği takdirde kendisinin doğrudan doğruya mes'ul tutulacağını müş'ir bir telgrafnâmenin Harbiye

⁴ Meselâ Hüsrev Gerede'nin (o zaman kurmay binbaşı), Erzurum'da Kâzım Karabekir Paşa'ya yazdığı şahsî bir mektubu için bak, Şevket Süreyya Aydemir, *Aynı eser*, C. II, s. 25/26.

⁵ Hâlide Edib Adıvar, *Türkün ateşle imtihanı (İstiklâl Savaşı hatıraları)*, İstanbul 1962, s. 25/30.

۹
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
حَدَّثَنَا

صورت

ایزیر ولایت

انتخاب سیدان حضرت خافریه در جسد این کون خلق است. و از «اولی تا نیمی
تغیر طرفه کلوزده هفتاد جواب در است. جوابه تا فرزند سید و طیب اول ن
معصیت سید است. حریص | ه لرد | اناطول و در اولی مدافع حقوق
جمعه هستت تمیسه نامه
سلفه

5 — Millet vekili seçimleri hakkında Atatürk'ün İzmir İline yazdığı yazının örneği.

۹
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
حَدَّثَنَا

مضره عالی جناب صداینامه

۸۰۵۶
۱۵۸۶

مدرسه جاک کتیرید

انتخاب سیدان معنه [اناطول در در اولی مدافع معصیت تمیسه نامه] کتبه
اولی تا نیمی تغییر طرفه کلوزده هفتاد جواب در است. جوابه تا فرزند سید و طیب اول ن
معصیت سید است. حریص | ه لرد | اناطول و در اولی مدافع حقوق
جمعه هستت تمیسه نامه

۸۰۵۶ و ۱۵۸۶ در اولی
داهلیه

6 — Milletvekili seçimleri hakkında Atatürk'ün İzmir İline yazdığı yazının sunulduğuna dair Dahiliye Nazırı'nın Sadaret'e yazısı.

مکتوب

مدارست خطی مکتوب عالی				تیمی	سودی	اولی
موردی	موردی	موردی	موردی	تاریخ	تاریخ	تاریخ
۱۸۰۰	۱۸۰۰	۱۸۰۰	۱۸۰۰	۱۸۰۰	۱۸۰۰	۱۸۰۰
آسیه دره کربلا صلیوات حضرت				۱۸۰۰	۱۸۰۰	۱۸۰۰
<p>۱ - ایضاً بیخود عفتاً عاقله در جسد بگردد کفایت نشود راز (کلمه تمیید ناز) به عمل می آید دیوانه و موقوفه تعمیر رنگها نمودند چگونگی اینگونه - عفتاً بگردد و نتواند در فقط باوره ناپوشانی عفتاً دراز برسد - درین مکتوبین کند و موقوفه در قوت و در عفتاً در دیوانه از احوال او در سر تا تیراق انجام ایستاد عفتاً</p> <p>۲ - ایضاً ایستاد بیخود کربلا در عفتاً در عفتاً ناز ایضاً قوت در ایستاد بگردد در عفتاً بیخود بگردد او در عفتاً در عفتاً در</p> <p>۳ - بیخود از او بیخود ناز بگردد ایستاد ایستاد بیخود ایستاد عفتاً مضامین عفتاً ایستاد در ایستاد در قوت و در عفتاً در ایستاد در ایستاد ایستاد ناز ایستاد عفتاً در عفتاً در ایستاد</p>						

7 — Hey'et-i Temsiliye'nin davranışlarından İstanbul Hükümeti'nin kuşkulandığını gösteren bir belgenin 1. sayfası.

دولت قورده بئنه دودانغون طوقه عهدت قلاوتو عهد نالدر
انفعايبه عهده هر يك نالو عاير ملكه و سبب كهره اولدو كماله
مردى سقايتا الله بر عهده راور رسالده كهره عهده ايد
عهده شافدي اتا ايد عهده عايرده نال دولت كهره قهره
كهره عهده نال و ايتيه عهد قلاوتده و اهلده قهره عهده قهره
سو و ايتيه ساقه و عهده و عهده ايتيه عهده قهره ناله
دولت قورده نالو اسطوخ ساقه در ايتيه عهده قهره قهره
ناله نالده

سوقه

مستند قورده

nazaret-i celilesince mumaileyh kumandana âcilen keşidesi zımnında evâmîr îtâ buyrulmasını zât-ı sâmi-i fahîmanelerinden rica ederim.

3 — Bu talimâta mümasil talimâtın, me'mûrîn-i mülkiye-i âidesine îtasını ayrıca rica ederim.

4 — Dâhil-i memleketteki asayişsizlik hakkında zât-ı sâmi-i fahîmînelerinin ne derece muhik surette endişe-nâk bulduklarını bildiğim cihetle zât-ı sâmi-i fahîmânelerine ayrıca iş bu...mümaşat buyrulacağından mutmainim.

5 — Mevzu-ı bahsolan talimatın tarih-i îtası hakkında verilecek malûmatın mahzûziyyet-i senaverânemi mûcib olacağını beyan ederim." 6.

Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafa 3 Haziran 1919 tarihinde şu cevabı verdi:

Harbiye Nazaret-i Celilesine

3 Haziran 1335

Sivas ve civarında evvelce bulunan Ermenileri ve bilâhare gelen mültecileri tedhiş edecek hiç bir hâdise olmamıştır. Ne Sivas'da ve ne de civarında dâi-yi endişe hiç bir hâl yoktur. Herkes sakinane iş ve güçleriyle meşguldür. Bunu sûret-i kat'iyede arz ve te'min ederim. Binaenaleyh İngiliz notasındaki istihbarat menbainın ne olduğu âcizlerince bilinmek lâzımdır. İzmir ve Manisa'nın işgali haberi müessifi üzerine ehâli-i islâmiyece yapılan ve anâsır-ı huristiyaniye hakkında hiç bir fikr-i husûmet tazammun etmeyen içtimalardan belki de bazılarının mütevahhiş olmaları vârid-i hâtırdır. İtilâf devletleri milletimizin hukuk ve istiklâline riayetkâr kaldıkça ve millet, vatanın tamami-i masuniyyetinden emin buldukça anâsır-ı gayr-i müslimenin düçâr-ı haşyet olmasına hiç bir sebep yoktur ve bu babda devlete karşı her türlü mes'uliyeti taahhüd ve buna tamamiyle emniyet buyurulmasını istirham ederim; Fakat istiklâl ve mevcudiyet-i millîyeyi imha ve bekay-ı hayatı tehlikeye îsal eden işgal, sû'î kâsd ve teaddi gibi İzmir havalisinde görülmekte olan fi'liyâtın zuhurât-ı mümasilesine karşı ne milletin heyecan ve te'essürat-ı vicdaniyesini ve ne de buna müstenid tezahürât-ı milliyeyi men' ve tevkif için nefsimde ve hiç kimsede kudret ve takat göremeyeceğim gibi, bu

* Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927, s. 15/16.

yüzden tahaddüs edecek vakayi' ve hâdisatın karşısında da mesûliyet kabul edebilecek ne kumandan ve ne de mülkiye memuru ve ne de hükûmet tasavvur ederim.

Mustafa Kemal'' 7.

Bu cevap aynı zamanda diğer bütün kumandanlara, valilere ve mutasarrıflara gönderildi. Böylece İstanbul ile Anadolu arasında ciddi ve resmî bir muhaberat başlamış ve 8 Haziran 1335 (1919) tarihinde de, Mustafa Kemal, harbiye nazırı tarafından derhal geri çağrılmıştı. Ancak Mustafa Kemal Paşa, 12 Haziran 1919 da, karar-gâhını Havza'dan Amasya'ya nakletmek suretiyle buna cevap verdi. Amasya'lılardan müteşekkil bir hey'et, Havza'ya gelerek paşayı Amasya'ya davet etmiş ve Amasya'da da, halk Mustafa Kemal'i büyük bir törenle karşılamıştı. Mustafa Kemal Paşa, halka karşı ilk açık konuşmasını, Amasya şehrinin belediye balkonundan yaptı. Hurrem Arpacı-oğlu'nun kaydına nazaran, bu konuşmasında Paşa şöyle diyordu :

“Amasya'lılar

Padişah ve hükûmet, İtilâf devletlerinin elinde esirdir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle iş birliği yapmaya geldim. Düşmanlarımızın Samsun'dan yapacakları her hangi bir çıkartma hareketine karşı, ayaklarımıza çarıklarımızı çekecek, dağlara çekilecek, vatanımızı en son kayasına kadar müdafaa edeceğiz...” 8.

Bu hitabeden dahi anlaşılacağı üzere, Mustafa Kemal Paşa artık Bâbüâlî'nin, İstanbul hükûmetinin bir adamı olmaktan çıkmış ve Türk milletine güvenen, yapacağı işlerde bütün ümidiyle ona bağlanan bir insan olmuştu. Amasya'da, Saray-düzü kışlasında yapılan konuşmalardan sonra, İstanbul'a 22 imzalı bir telgraf çekilerek, Amasya'lıların, memleketin düşman işgalinden kurtarılması için Mustafa Kemal'in etrafında birleştikleri bildirilmişti. Diğer taraftan 21/22 Haziran 1919 akşamı, Amasya kararları adı verilen bir mühim protokol dahi burada imzalandı. Bu protokolda, Anadolu'da kurulması düşünülen hür bir devletin temellerine dâir esaslar mevcuttu 9.

7 Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s. 16/17.

8 Şevket Süreyya Aydemir, *Aynı eser*, C. II, s. 33.

9 Halide Edib Adivar, *Aynı eser*, s. 41.

Vatanın bütünlüğü, milletin istiklâli, her türlü te'sir ve mürakabeden uzak bir millî hey'etin vücuda getirilmesi düşüncesi, ilk defa burada bir karara bağlanmıştı. Protokolü imzalayanlar arasında ise, Mustafa Kemal Paşa, Bahriye nazırlarından Hüseyin Rauf Bey, XX. Kolordu kumandanı Ali Fuad Paşa, III. Kolordu kumandanı albay Re'fet Bey (Bele), Albay Kâzım Bey (İzmir valisi, Dirik), Hüsrev Bey (Gerede) gibi kimseler bulunuyordu¹⁰.

Mustafa Kemal Paşa, bu meseleyi geliştirmek amacı ile bilâhare bütün mülkî ve askerî makamlara bir tamim göndererek, Sivas'da toplanacak kongreye iştirâklerini istedi. Yazdığı hususî bir mektup ile de, artık İstanbul'un Anadolu'ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetinde bulunduğunu bildirdi¹¹. Daha sonra, yani 26 Haziran 1919 da çok acele olarak, Amasya'dan Sivas'a hareket etti. Bu esnada Bâbîâlî, Mustafa Kemal Paşa'nın bu geniş ölçüdeki siyasî çalışmalarından haberdar olmuş ve derhal mukabil faaliyete geçmişti. 22 Haziran 1919 da, dahiliye nazırı Ali Kemal Bey, sadarete yazdığı bir tezkire ile evvelâ Vükelâ hey'etinden, Mustafa Kemal'in azli için gereken yetkileri aldı. 23 Haziranda, Mustafa Kemal'in, memuriyetinden azli kararını bütün vilâyetlere bildirdi. Mustafa Kemal Paşa'nın hiç bir salâhiyeti kalmadığından, dediklerini yapmayınız, hattâ kendisini elde edebilirsiniz, derhal İstanbul'a gönderiniz diye tamimde bulundu.

Dahiliye nazırı Ali Kemal Bey'in 23 Haziran 1335 tarihli
ve 84 numaralı şifresinin mahlûlî suretidir :

“Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla beraber siyaset-i zamana o derece âgâh olmadığı için fart-ı hamiyet ve gayretine rağmen memuriyet-i cedidesinde asla muvaffak olamadı. İngiliz mümessil-i fevkalâdesinin talep ve ısrarı ile azledildi, edildikten sonra yaptıkları ve yazdıkları ile de bu kusurlarını daha ziyade meydana vurdu. Redd-i ilhak cemiyetleri gibi Karesi ve Aydın havali-sinde ahali-i islâmiyeyi nâ-hak yere kırdırmakdan ve fakat bu vesileden istifade ile halkı haraca kesmekten başka bir iş görmeyen emirsiz, saygısız ve gayr-i kanunî teşkil edilen bazı heyetler için ötedenberi çektiği telgrafnamelerle de hatay-ı siyasisini idareten de artırdı.

¹⁰ Bu kararlara ait metin için bak, Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s. 19 ve Şevket Süreyya Aydemir, C. II, s. 35/38.

¹¹ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s. 21.

Müşarünileyhin İstanbul'a celbi Harbiye nazaretine âit bir vazifedir. Lâkin Dahiliye nazâretinin size emr-i kat'îsi o zatın ma'zul olduğunu bilmek, kendisiyle hiç bir muamele-i resmîyeye girişmemek, umûr-ı hükûmete mûtaallik hiç bir matlubunu is'af ettirmemektir. Bu talimat dairesinde hareket eylemekle ne gibi mes'uliyetlerin mündefi olacağını takdir buyuracağınızdan ve bu mühim ve vahim dakikalarda memur, ahali, her Osmanlı'ya terettüp eden en büyük vazife, sulh konfransınca mukadderatımıza dair karar verilirken ve beş senedir yaptığımız cinnetlerin hesapları görülürken artık aklımızı başımıza devşirdiğimizi göstermek, hayatını, malını, ırzını sıyanetle nazar-ı medeniyette bu memleketi bir daha lekelememek değilmidir." ¹².

Bu genelgeyi, 26 Haziran 1919 da yayınlanan ikinci bir genelge tâkip etti. Bunda, Anadolu halkını, ordunun yapacağı işler aleyhinde mukavemete davet eden ağır bir dil kullanılıyordu. Mustafa Kemal Paşa, verilen bu yeni emirler vasıtasıyla, umumî efkârın aleyhine hazırlandığı ve Elâzığ valisi olarak gönderilen kurmay albay Ali Galib Bey ile Sivas valisi Reşid Paşa'nın kendisini tevkif hususunda münakaşa ettikleri bir sırada, 27 Haziran 1919 günü Sivas'a girdi; fakat bu şehirde fazla kalmadı. Ancak kendisini yakalama ve İstanbul'a gönderme hususunda gayret sarfeden Elâzığ valisi Ali Galib Bey'i ve adamlarını, önce bir iyi haşladı; sonra da onunla sabaha kadar devam eden bir konuşma yaparak, iki yüzlü hareket eden bu adamdan ayrıldı ve 28 Haziran günü Erzurum'a gitmek üzere yola çıktı ¹³. 3 Temmuzda Erzurum'a vardı. Paşayı askerî birlikler, okullar, ve halk törenle karşıladı ¹⁴. Mustafa Kemal Paşa, doğruca Kolordu'ya ait bir binaya gitti. Bir gün sonra askerî üniformasıyla Şark vilâyetleri Müdafaa-i hukuk-ı milliye cemiyetinin Erzurum'daki merkezini ziyaret etti. Burada mezkûr cemiyetin kongre hazırlıkları görüldü. 5 Temmuzda, İstanbul hükûmetinin yapacağı menfi beyanları kontrol ve aynı zamanda durdurmak için mühim haberleşme merkezlerinde tedbir ve tertibat almaları hususunu, bütün kumandanlara bir şifre ile bildirdi. Bilâhare, 10 Temmuzda toplanacak Müdafaa-i

¹² Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s. 22.

¹³ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s. 25/26; *Atatürk mad. İslâm Ansiklop.* C. I. s. 736.

¹⁴ F. Kandemir, *Rauf Orbay (Hâtıraları)*, İstanbul 1965, s. 34/40.

hukuk-ı milliye cem'iyetinin, vilâyetlerden Erzurum'a gelecek delegelerini temin yolunda çalışmalarına başladı. Bu kongre Mustafa Kemal Paşa'nın, valilere ve kumandanlara gönderdiği şifreli telgraflar sonunda, ancak 23 Temmuzda toplanabildi¹⁵.

Erzurum'da, kongre ile ilgili bu nevi faaliyetlerin devam ettiği bir sırada, Mustafa Kemal, henüz Harbiye nazareti ve Saray ile de muhabere halinde bulunuyordu. Nutuk'da bu husûsa dair aynen şu cümleler kayıtlıdır :

"... Biz bu işlerle meşgul olurken, bir taraftan da İstanbul'da Harbiye nazareti makamında bulunan Ferid Paşa'nın ve padişahın, İstanbul'a avdetimi temin için temadi eden iğfalkâr telgraflarına da birer suretle cevap vermekle izâa-i vakte mecbur bulunuyorduk. Harbiye nazareti İstanbul'a gel diyor. Padişah, evvelâ tebdil-i hava al, Anadolu'da bir yerde otur, fakat bir işe karışma diye başladı. Nihayet ikisi birlikte behemhal gelmelisin dedi. Gelemem, dedim. Nihayet 8/9 Temmuz 1335 gecesi Saray ile açılan bir telgraf başı muhaberesi esnasında birden bire perde kapandı ve 8 Haziran'dan 8 Temmuz'a kadar bir aydır devam eden oyun hitama erdi. İstanbul o dakikada benim resmî memuriyetime hitam vermiş oldu. Ben de aynı dakikada, 8/9 Temmuz 1335 gecesi saat 10,50 de, sonra da Harbiye nazaretine, saat 11 de, sonra da Padişaha vazife-i memuremle beraber silk-i askeriden istifamı müş'ir telgrafları vermiş oldum. Keyfiyet tarafımdan ordulara ve millete iblâğ olundu. Bu tarihten sonra resmî sıfat ve salâhiyetten mücerred olarak, yalnız milletin şefkat ve civanmerdliğine güvenerek, ve onun bitmez feyz ve kudret menbaından ilham ve kuvvet alarak, vicdanî vazifemize devam ettik."¹⁶

Mustafa Kemal Paşa, yalnız Saray ile, İstanbul hükûmetiyle değil, aynı zamanda bunları tazyik eden İngilizler ile hattâ en yakın arkadaşlarıyla de uğraşmak mecburiyetinde bulunuyordu. Bilhassa III. Kolordu kumandanı albay Re'fet Bey (Bele) ile bu esnada yaptığı muhaberat cidden dikkata şayandır¹⁷. Nihayet 23 Temmuz 1919 da toplanan Erzurum kongresi 14 gün devam eden bir çalışmadan sonra malûm olan esasları tesbit etti; yani millî sınırlar dahilinde

¹⁵ Halide Edib Adivar, *Aynı eser*, s. 42/45; *Atatürk mad. İslâm Ansiklopedisi*, C. I, s. 738.

¹⁶ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s. 28.

¹⁷ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s. 34/37; F. Kandemir, *Aynı eser*, s. 41/45.

vatanın bir bütün olduğunu; yabancı işgaline karşı milletin birlikte müdafaa ve mukavemet göstereceği; İstanbul hükûmeti, vatanın ve Türk milletinin istiklâlini muhafazaya muktedir olamadığı takdirde bunu temin gayesiyle bir muvakkat hükûmetin kurulacağı; bu hükûmeti teşkil edecek heyetin millî kongrece seçileceği ve kongre toplanmadığı takdirde seçimi Heyet-i Temsiliye'nin yapacağı ve saire kararlaştırıldı. Fakat bu çalışmalar merkezi günden güne derin endişelere sevketmekte idi¹⁸. Mustafa Kemal Paşa'yı, önce bir takım tertiplerle tuzağa düşürüp, elde etmek isteyenler, bilâhare vazifesinden azledince, çalışmalarından dahi men'edecekleri düşüncesine kapılmışlardı. Hâlbuki, Bâbîâlî'nin bu tarz hareketi, M. Kemal'i daha faal bir hâle getirmiş, onun halk tarafından daha çok tutulmasına ve sevilmesine sebep olmuştu. Bâbîâlî, İtilâf devletlerinin ve bilhassa İngilizlerin tesiri ile giriştiği bu nevi icraatta, daimî şekilde başarısızlığa uğradıkça ne yapacağını bilemiyor ve durmadan beyannameler neşreliyordu. Bizim burada yayınlamak istediğimiz vesikalardan bir kısmı ise, işte bu devreye ait bulunmaktadır ve tam Erzurum kongresinin sona erdiği tarihlerde, Bâbîâlî'nin düşünce ve hareketlerini göstermesi bakımından çok önemlidir.

7 Ağustos 1335 (= 9 Zilka'de 1337 = 7 Ağustos 1919) tarihli ve Harbiye nazırı Nâzım imzalı vesikalardan biri aynen şöyledir :

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Harbiye Nazareti
Nazaret şubesi
Kalem-i mahsus.

Üçüncü Ordu müfettişi iken Meclis-i vükelâ kararı ile bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhî memuriyetine hitam verilmiş olan Mustafa Kemal Paşa'nın silk-i askeriden istifâ eylemekle beraber Anadolu'da şûriş ve şikak-ı müstelzim bir takım harekât-ı gayr-i lâyıkhaya kıyam ile ol babda kendi imzası tahtında bir de beyanname neşreylemiş ve hükûmetce bi'd-defaat icra edilen tebligat ve vesâyâ hilâfına olarak tahrikâtta berdevam bulunduğu görülmüş olmasıyla isyan mahiyetinde bulunan harekât-ı mütemerride-i vakiasından dolayı Der-i saadet'e îzâmı Meclis-i vükelâ kararı ile icab eden kumandanlıklara tebliğ kılınmış olmasına nazaran muma-

¹⁸ Cevad Dursunoğlu, *Erzurum Kongresi sırasında Atatürk'ün düşünceleri (Atatürk Konfransları)*, Ankara 1964, s. 247; *Atatürk mad. İslâm Ansk. C. I, s. 738.*

ileyhin silk-i askeriden ihracı ve keyfiyetin resmen ve bir an evvel ilânı ve kendisinin hâiz olduğu nişanlarının nez'i ve uhdesindeki fahrî yâverlik rütbesinin ref'i muktezi bulunmakla ve bu bâbda tanzim kılınan irâde-i seniyye lâyihası leffen takdim kılınmağla keyfiyetin südde-i seniyye-i cenâb-ı padişâhiye arz ile istîzâmı merhûn müsaade-i sâmiye-i sadaret-penahileri bulunduğu ma'ruzdur. Ol bâbda emr-ü ferman hazret-i veliyü'l-emrindir.

7 Ağustos 1335 ve 9 Zilka'de 1337

Harbiye Nazırı
NÂZİM¹⁹.

Burada gayet vâzıh olarak görülüyor ki, İstanbul hükûmeti ve Saray, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'daki çalışmalarını, milleti doğrudan doğruya isyana teşvik mahiyetinde kabul ettiği için, kendisini âsi ilân etmiştir. Bu itibarla onun yalnız askerlikten isti'fası değil, aynı zamanda bütün rütbeleri ve nişanları alınarak, askerlikten ihracı ve yakalanarak İstanbul'a sevki istenilmektedir. Buna rağmen, dikkat buyrulursa, Harbiye Nazırı Nâzım Paşa, el'an kendisinden Mustafa Kemal Paşa diye bahsetmekte; ancak bu harbiye nazırının isteklerine uyararak, Mustafa Kemal Paşa'yı, askerlik mesleğinden ihraç eden ve üzerinde bulunan fahrî yaverlik rütbesini geri alan padişah Vahidüddin'in iradesinde, ismi Mustafa Kemal Bey diye geçmektedir.

Bu irâde-i seniyyenin metni ise şöyledir :

İrâde-i seniyye
Mehmed VAHİDÜDDİN
(imzadır)

Harbiye nazareti
Nazaret şu'besi
Kalem-i mahsus
1130

Üçüncü Ordu müfettişliğinden ma'zûl ve askerlikten müsta'fi Mustafa Kemal Bey silk-i askeriden ihraç ve hâiz olduğu nişanları nez' ve uhdesindeki fahrî yâverlik rütbesi ref' edilmiştir. İş bu irâde-i seniyyenin icrasına Harbiye nazırı me'murdur.

9 Ağustos 1335 ve 12 Zilka'de 1337

Harbiye nazırı
NÂZİM

Sadriâzam
DAMAD FERİD²⁰

¹⁹ Bu vesikanın orijinali, Başbakanlık Arşivi, Yıldız Evrakı, Harbiye, Karton 71 de bulunmaktadır.

²⁰ Bu İrâde-i seniyye 10 Ağustos 1335 (1919) da Harbiye nazaretine tebliğ olunmuş ve aynı tarihte de 989 numara ile kaleme kaydedilmiştir. Bak, Başbakanlık Arşivi, Yıldız kısmı, Harbiye, Karton 7.

Aradan takriben iki ay geçmiştir; fakat Anadolu'da teşkilâtlanma bakımından gayet başarılı neticeler elde edilmiştir. Her şeyden önce Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cem'iyeti, bütün Anadolu'ya teşmil olunarak, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cem'iyeti olmuştur. Erzurum kararları sonunda teşekkül eden Hey'et-i Temsiliye'nin salâhiyeti de, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cem'iyeti Hey'et-i Temsiliyesi namı altında, bütün vatani kapsayacak şekilde genişletilmiş, başına da yine Mustafa Kemal getirilmiş bulunuyordu. Diğer taraftan 11 Eylül 1919 da sona eren Sivas Kongresi neticesinde, Misâk-ı Millî'nin esasları tesbit olundu. Bir gün sonra da Anadolu, İstanbul hükûmetiyle münasebetlerini kesti²¹ ve bu husus yabancı devletlerin İstanbul'daki mümessillerine dahi bildirildi. 13 Eylülde, bütün Müdafaa-i Hukuk Cem'iyetlerine, Mustafa Kemal tarafından millet vekili seçimi için hazırlık yapmaları tebliğ olundu²².

Nihayet, İstanbul'da Damad Ferid Paşa'nın başında bulunduğu kabine düşerek, yerine 1 Ekim 1919 da, Ali Rıza Paşa kabinesi geçti ve 9 Ekim'de de Ferik Cevad Paşa Genel Kurmay başkanlığına tayin olundu. Aynı günde Cevad Paşa, Bahriye nazırı ve II. Ordu müfettişi olan Salih Paşa'nın, kendisiyle görüşmek üzere Amasya'ya gönderildiğini Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla bildirdi. Ali Rıza Paşa hükûmeti adına Amasya'ya giden Salih Paşa'nın gayesi, evvelce hiç bir şekilde tanımadıkları, âsî ilân ettikleri Mustafa Kemal ve onun arkadaşlarıyla beraber vücuda getirdiği millî varlık ile bir anlaşmaya varmaktı. Böylece İstanbul, resmen ve fiilen Anadolu'yu tanımış oluyordu. Fakat aşağıda vereceğimiz belgeler, Ali Rıza Paşa kabinesinin bu hususda, ne derecede samimî olduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Evvelce temas ettiğimiz üzere, Mustafa Kemal Paşa, 13 Eylülde, meb'us seçimi için hazırlık yapmalarını bütün Müdafaa-i Hukuk Cem'iyetlerine bildirmişti. Ancak bunlardan bazıları, zamanında gereken cevapları vermemişlerdi. Bu münasebetle İzmir vilâyetine 5 Ekim 1919 tarihinde, tekrar Mustafa Kemal tarafından şu telgraf çekildi:

²¹ Aynı tarihte Vahidüddin'in İngilizler ile yapmış olduğu gizli bir anlaşma hakkında bak, Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, İstanbul 1942, s. 40; Ali Fuad Cebesoy, *Millî Mücadele hâtıraları*, İstanbul 1953, s. 167/70.

²² *Atatürk mad. İslâm Ansiklop.*, C. I, s. 739.

Suret

İzmir vilâyetine

İntihab-ı meb'ûsan hakkındaki hazırlık derecesinin iki gün zarfında iş'arına dair 23 Eylül 1335 tarihli tamime taraf-ı âlinizden henüz cevap verilmemiştir. Cevabın teahhurundaki sebebin ve talep olunan malûmatın serian iş'ar buyrulması.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i
Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi 5 Teşrinievvel 1335
namına
Mustafa KEMAL"²³.

Bu telgraf, bilâhare Aydın vilâyetinden bir yazı ile Dahiliye nazaretine gönderildi ve devrin dahiliye nazırı Damad Şerif Mehmed Paşa, keyfiyeti sadriazama bildirdi. Buna dair vesika ise şöyledir :

Bâbîâlî
Dahiliye nazareti
Huzûr-ı âlî-i cenâb-ı sadaret-penâhiye : Kalem-i mahsus
8056
1580

Ma'rûz-ı çâker-i kemînelerdir.

İntihab-ı meb'ûsan hakkında (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi namına) keşîde olunup, Aydın vilâyetinden ba-tahrirat irsal kılınan telgrafnamenin sureti manzûr-ı âlî-i fahîmâneleri olmak üzere leffen arz ve takdim kılındı. Ol babda emr-ü ferman hazret-i velîyü'l-emrindir.

13 Teşrinievvel 1335 ve 17 Muharrem 1337

Dahiliye nazırı
Mehmed ŞERİF"²⁴.

²³ Başbakanlık Arşivi, Yıldız evrakı, Aynı karton.

²⁴ Bu evrak 13 Ekim 1335 (1919) da takdim olduğu halde, 20 Ekimde kaleme tevdi edilmiş ve "Amasya'da Bahriye nazırı paşa hazretlerine yazılan 20 Ekim 1335 (1919) tarihli telgrafın müsveddesi derununa konulacaktır" diye de bir kayıt düşülmüştür. Bak, Aynı Arşiv ve Aynı Dosya.

Dahiliye nazırı Mehmed Şerif Paşa'nın bu müracaatı üzerine, sadaret dairesinden, Amasya'da bulunan Bahriye nâzırı Salih Paşa'ya şu telgrafın gönderildiğini görmekteyiz:

“Kalem numarası	Tarih-i tebyizi	Evrak numarası
1800	20 Teşrinevvel 1335	1580

Sadaret-i uzmâ Mektûbî Kalemi

Amasya'da Bahriye nazırı Salih Paşa hazretlerine :

1 — İntihab-ı meb'usan hakkındaki hazırlık derecesinin iki gün zarfında iş'arına dâir (Hey'et-i Temsiliye namına) 23 Eylül 1335 tarihiyle vilâyât ve mülhakata tamimen ve tekiden telgraflar çekildiği anlaşılmıştır.

2 — Hükûmetce mekâtib ve telgrafnameler kat'iyen sansüre tâbi tutulmadığı halde, oralarca postaya verilen mektupların küşâd ve telgrafnamelerin kontrol edilmekte olduğu ve bunların efrâd-ı ahali üzerinde sû-i te'siratı istilzam eylediği haber alınıyor.

3 — Ecanib ile münasebat-ı siyasiyeye girilmemesi evvelce tavsiye olunduğu halde, Heyet-i Temsiliye'nin ecnebi gazete muhabirleriyle temas etmekte ve bir takım beyanatta bulunmakta oldukları neşriyat-ı vâkıadan anlaşılmaktadır.

4 — Sivas'da İrâde-i Milliye namıyla bir gazete intişar ederek, bunun İngiltere aleyhinde makalâtı ihtiva etmekte olduğu ve bu halden İngilizlerin kuşkulandığı haber alınmış ve Anadolu'da mütârekename ahkâmının tâyin ettiği miktardan fazla kuvvet bulundurmakta olduğumuzdan bahisle, düvel-i itilâfiye tarafından hükûmetin nazar-ı dikkatı celbedilmiştir. Ânifü'l-beyan hususattan her birinin menâfi'-i aliyye-i memleket ve siyaset-i hükûmet üzerindeki te'sirat-ı muzırresi müstağni-i tezkâr olduğundan bu cihetlerin ve umûr-ı muamelât-ı hükûmete taallûk eden hususata müdahaleyi işrab edecek hâlâttan tevakki lüzumunun Hey'et-i Temsiliye'ye... şerh ve ityanı ile celb-i nazar-ı dikkatleri ve ahaliden gurup hâlinde toplanmış kuvve-i müsellâha var ise müsâreaten dağıtılması vücûbunun ehemmiyet-i mahsusa ile heyete tebliği tavsiye ve efkâr-ı umumiyeyi be-rây-ı istitlâ' Sivas'a kadar ihtiyar-ı külfet-i azîmet buyurmaları başkaca rica olunur efendim.

(Beyazından istinsah edilmiştir)²⁵.

²⁵ Başbakanlık Arşivi, Yıldız Evrakı, Harbiye, Karton 7.

Malûm olduğu üzere, Salih Paşa, 20 - 22 Ekim 1919 tarihleri arasında ve Amasya'da yapılan görüşmeler sonunda, Anadolu hükûmeti temsilcileriyle bir sözleşme imzalamış²⁶ ve bu sözleşmeyi, kendi mensup bulunduğu kabine arkadaşlarına kabul ettiremediği takdirde isti'fa edeceğini bildirdiği halde, İstanbul'a döndükten sonra va'dini yerine getirmemişti.

Mustafa Kemal Paşa, nihayet komutanlar ve Hey'et-i Temsiliye üyeleri ile 16 Kasım 1919 tarihinde Sivas'da yaptığı bir toplantıdan sonra, 18 Aralık 1919 da bu şehirden ayrıldı ve 27 Aralıkta Ankara'ya geldi. Yanında Anadolu ve Rumeli Müdafa'a-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi üyeleri de bulunuyordu²⁷. Az sonra Ankara'nın Hey'et-i Temsiliye merkezi olduğu ilân edildi²⁸. Bu günlerde, her iki taraf da toplanacak olan millet meclisi ve onun yerini tâyin hususunda büyük bir faaliyet gösteriyordu. Cereyan eden karşılıklı görüşmeler sonunda, meclisin yine İstanbul'da toplanması kararlaştırıldı. Mustafa Kemal Paşa, meclisin bir Anadolu şehrinde, düşman baskısından uzak bir mahalde toplanmasını istediği için, bu hususa muvafakat etmemekle beraber, fazla muhalefette de bulunmadı. Ancak Anadolu'dan giden temsilcilere, yapacakları işler hakkında gerekli talimatı vermek ve olayları Ankara'dan tâkip etmekle yetindi. Neticede, 12 Ocak 1920 de bu son Osmanlı Meb'usan Meclisi İstanbul'da toplanmış, fakat Mustafa Kemal'in daha evvel tahmin ettiği üzere, hiç bir şey yapamadan, sadece Misâk-ı Milli'nin esaslarını kabul edüb, düşmanın tehdidi karşısında dağılmıştı. Diğer taraftan, Batı Anadolu'da ve Güney Anadolu'da işgal kuvvetleri ile fiilî mücadeleler bir hayli gelişmişti²⁹.

Hâdiselerin bu şekilde inkişaf gösterdiği bir sırada, Bâbîâlî'nin, Mustafa Kemal hakkındaki düşünce ve muamelesini gösteren diğer iki vesika ise, aynen şöyledir :

²⁶ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927, s. 144/49.

²⁷ Bu hey'etde bulunan şahıslar için bak, Şevket Süreyya Aydemir, *Aynı eser*, C. II, 205; İhsan İlgar, *Mütarekeden Büyük taarruza (Türk kurtuluş savaşı)*, İstanbul 1968, s. 230.

²⁸ Naci Kasım, *Gazi'nin Hayatı*, İstanbul 1963, s. 94/96.

²⁹ Bunların kronolojisi için bak, G. Jaeschke, *Aynı eser*, s. 59 ve Şevket Süreyya Aydemir, *Aynı eser*, c. II, s. 149/94. Celâl Bayar, *Ben de yazdım (Millî Mücadeleye giriş)*, İstanbul 1968, c. VI, s. 1900/1985; Âbâdi - Necmeddin, *Türk Verdön'ü Gazi Ayntab*, İstanbul 1339, s. 15/25; Enver Z. Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918 - 1960)*, İstanbul 1960, s. 64/77.

Harbiye nazareti
Nazaret şubesi
Kalem-i mahsus

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

193

Üçüncü Ordu müfettişliğinden azlolunduktan sonra silk-i askeriden istifa ettiği halde hiç bir divân-ı harbin hükmüne mukarin olmaksızın idarî takibata binâen silk-i askeriden tard ve nişan ve madalyaları istirdad kılınmış olan Mustafa Kemal Paşa hakkındaki muamelenin tashihi zımında mumaileyhin askerlikten müsta'fi ve fakat gayr-ı matrut tanınması ve istirdad olunan nişan ve madalyalarının iadesi hakkında resîde-i dest-i ibcâl olan 28 Aralık 1335 tarihli ve 905 hususî numaralı tezkire-i sâmiye-i fahîmâneleri ile tebliğ buyru lan Meclis-i vükelâ kararı üzerine tanzim olunan irâde-i seniyye lâyihası leffen takdim kılınmış olmağla keyfiyetin arz-ı südde-i seniyye-i mülûkâne kılınması arz ve istirham olunur. Ol bâbda emr-ü ferman hazret-i veliyü'l-emrindir.

30 Aralık 1335 ve 7 Rebi'ül-âhir 1338.

Harbiye nazırı
CEMAL''³⁰.

Harbiye nazırının bu müracaatı üzerine sudur eden irade-i seniyye'nin tarihi ise 4 Şubat 1336 dır.

“Mehmed VAHİDÜDDİN
(imza) İrade-i seniyye

Harbiye nazareti
Nazaret şubesi
Kalem-i Mahsus
1842

Üçüncü Ordu müfettişliğinden ma'zûl ve askerlikten müsta'fi iken hiç bir divân-ı harbin hükmüne mukarin olmaksızın idareten tard ve hâmil olduğu nişan ve madalyaları istirdad kılınmış olan Mustafa Kemal Paşa askerlikten müsta'fi ve fakat gayr-i matrut olup nişan ve madalyaları iade kılınmıştır.

İşbu irade-i seniyyenin icrasına harbiye nazırı memurdur.
4 Şubat 1336 ve 13 Cemaziyü'l-evvel 1338.

Sadriâzam
Ali Rıza

Harbiye nazırı
Cemal''³¹.

³⁰ Başbakanlık Arşivi, Yıldız Evrakı, Harbiye, Dosya 7.

³¹ Başbakanlık Arşivi, Yıldız Evrakı, Harbiye, Karton 7.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, Mustafa Kemal Paşa'yı vazifesinden azleden, bilâhare askerlikten tard ile bütün rütbelerini geri alan hattâ onun âsî olduğunu ilân ederek, tevkifen İstanbul'a getirilmesi hususunda her tarafa emirler yağdıran Bâbîâlî ve padişah Vahidüddin (Mehmed VI.), bu defa kendi başarısızlığını, mağlûbiyetini kabul etmiş ve Mustafa Kemal'i, yeniden memnun etme yoluna tevessül eylemişti. Fakat bilindiği üzere, bütün bu gayretler boşuna idi. Sonunda Vahidüddin, Osmanlı hânedanı mensupları ve millî mücadeleye inanmayanlar, Türk milletinin başarısı karşısında Türkiye'yi terketmek mecburiyetinde kalmışlardı.

